

Обзорен доклад

Тази публикация се осъществява с подкрепата на Държавния департамент на САЩ, Бюро по образователни и културни дейности и Международен център „Меридиан“. Мненията, резултатите и изводите, изразени от автора на статията, не отразяват непременно вижданията на Държавния департамент на САЩ и Международен център „Меридиан“.

Руското медийно влияние в Югоизточна Европа:

Основни тенденции след началото на войната на Кремъл срещу Украйна и възможности за противодействие

Д-р Румена Филипова,
Институт за глобални анализи

Военното нахлуване на Русия в Украйна през 2022 г. е съпътствано в идеен план със засилване на вече установените от Кремъл стратегии, тактики и наративи за дезинформация. Настоящият обзор откроява основните тенденции¹ в руското медийно влияние от началото на войната досега и съответното им проявление: (1) в международната сфера; (2) в Югоизточна Европа и (3) с фокус върху България. Докладът предлага политически препоръки за противодействие на зловредните руски медийни дейности.

¹ Според изводите в доклада на Филипова, Р., Шопов, В., 2022, *Authoritarians on a Media Offensive in the Midst of War. The Informational Influence of Russia, China, Turkey, Iran and the Gulf States in Southeast Europe*, (Авторитарните сили в медийна офанзива по време на война. Информационното влияние на Русия, Китай, Турция, Иран и страните от Персийския залив върху държавите от Югоизточна Европа), Konrad Adenauer Stiftung Media Programme South East Europe.

Международната стратегия на Русия

В международен план Кремъл засили своите изпитани канали, участници и наративи за разпространение на дезинформация в три основни направления. Първо, **Русия разшири разпространението на фалшиви и манипулативни съобщения за войната в социалните медии, особено в Telegram и VK** (съкратена форма на оригиналното име Vkontakte) (вж. каре 1).

Друг аспект от дезинформационната стратегията на Кремъл в хода на войната в Украйна включва **засилена роля на руските посолства**. В контекста на забраната на ЕС за излъчване на руските държавни канали RT и Sputnik на територията на Съюза – което стесни възможностите за проникване на санкционирани от Москва пропагандни дискурси – дипломатическите представителства на Кремъл и съответните им акаунти в социалните медии застанаха начело на официалните руски дезинформационни дейности в сътрудничество с местни прокремълски проксите.

Основните измерения на руската пропагандна стратегия са обусловени от **засилването на историческата дезинформация**. Тя от своя страна е съпроводена и с **опити да се отричат извършените престъпления в Украйна и да се апелира към морално-емоционалните чувства на аудиторията** чрез изображения на предполагаеми зверства, извършени от украинските сили срещу деца и възрастни хора.

Каре 1: Руската дезинформационна стратегия в Телеграм

Вместо открито да се противопостави на Telegram и да го блокира, Кремъл се приспособява да работи чрез платформата, за да вгради пропагандните си послания в социалните медии. Възползвайки се от подкрепата на пропутинското младежко движение “Наши”, руските власти започват да проникват в екосистемата на Telegram не непременно въз основа на създаването на свои собствени официални канали, а действайки чрез поставени лица. Например, Кристина Потупчик, наричана “сивият кардинал” на Телеграм, създава обширна мрежа от прокремълски канали.*

От началото на войната на Русия в Украйна подобни прокси усилия се засилват с появата на доброволчески “киберармии”, по-специално Киберфронт Z. Журналист в базираното в Санкт Петербург издание Fontanka.ru провежда разследване под прикритие на работата на киберармията, като разкрива, че набирането на кадри е започнало в началото на март 2022 г. с цел “развенчаване” на т.нар. фалшиви новини, критикуващи действията на Москва в Украйна. Работата на кибервойниците се състои основно в писане на коментари в подкрепа на официалната руска позиция в Telegram, както и в YouTube.**

Примери за прокремълски канали в Telegram, които достигат широка аудитория след началото на войната:
https://t.me/novosti_voinaa СМИ Россия Украина/Медии Русия Украйна (~ 2.1 милиона последователи)
<https://t.me/readovkanews> Readovka (истински новини) (~ 1.1 милиона последователи)
<https://t.me/warfakes> Война с фейками/Война с фалшивите новини (~ 700 000 милиона последователи)
<https://t.me/russica2/10268> НЕЗЫГАРЬ (~ 400 000 милиона последователи)

* В интервю Потупчик дава представа за най-ефективното използване на Telegram за постигане на дискурсивно влияние:
<https://www.youtube.com/watch?v=LBRRJCxGhyU>

** Относно еволюцията на подхода на Кремъл към Telegram вж. <https://www.proekt.media/narrative/telegram-kanaly/>
Разследването на Fontanka.ru: <https://www.fontanka.ru/2022/03/21/70522490/>

Русия на Балканите

Засилването на вече съществуващите модели на руска дезинформация в международен мащаб се наблюдава и в региона на Югоизточна Европа. Сравнителното проучване разкрива, че от началото на войната в Украйна Кремъл е изострил по подобен начин вече установените канали, участници и наративи за разпространение на информационно влияние. Открояват се четири основни тенденции.

Първо, **всеобхватната неформалност, чрез която Москва упражнява медийно влияние, продължава да е важен фактор.** Вместо да притежава и да фигурира като пряк собственик на местни медийни източници, Русия култивира непрозрачни местни мрежи за влияние, състоящи се от собственици на медии, журналисти, политици и бизнесмени, които поддържат финансова и политическа, както и културна и идеологическа близост с (про)руски групи и интереси и насърчават дискурсивния дневен ред на Кремъл. Освен това рекламното влияние, което Газпром и Лукойл имат на балканските медийни пазари (особено в Хърватия, Северна Македония и Сърбия), създава журналистическа среда на (авто)цензура и благоприятно отразяване на Кремъл.

Второ, Русия продължава да използва социалните и културните сантименти в региона, които предразполагат значителни части от местното население да гледат положително на Москва в резултат на усещане за исторически, езикови, етнически и религиозни сходства. Общата тенденция на амбивалентност между Изтока и Запада, определяна от предпочитанието за поддържане на добри отношения както със Западна Европа и САЩ (като модели за политическо и икономическо развитие), така и с Русия (като център на културно-емоционални връзки), обуславя преобладаващи **позициите в подкрепа на неутралитет в противопоставянето между Русия и Украйна.**

Трето, **Русия разчита на своите посолства за разпространение на военна пропаганда,** което е открояващата се тенденция на Балканите. Дипломатическите представителства на Москва в София, Сараево и Подгорица, например, агресивно се стремят да повлияят на вътрешните дебати в проруска посока. Социалните медии продължават да представляват основно бойно поле, на което руската дезинформация може да повлияе на обществените страхове и настроения, така че освен във Facebook като една от най-популярните платформи, Кремъл все по-често установява дейност и набира последователи и в Telegram и Twitter.

Четвърто, **регионалното разпространение на руската пропаганда чрез сръбски медийни канали** остава основен вътрешнорегионален проводник на интересите на Кремъл. Взаимното разбиране на езиците на страните, които в миналото съставляват Югославия,

създава възможност за проникването на кремълски послания дори в страни като Хърватия, където традиционните медии са много по-изолирани от руско влияние.

България във фокус

В България проруските нагласи на значителна част от обществото и политическите разногласия (стигащи до патова ситуация) по отношение на начина, по който да се реагира на руско-украинската война, допълнително създават възможности на широк спектър от прокремълски прокситата да продължат да разпространяват руска дезинформация чрез широк набор от източници на дезинформация. Местните разпространители на пропагандните послания на Русия включват както политически фигури, така и граждани, които в цялост представляват част от стратегията на Русия за култивиране на непрозрачни местни мрежи за влияние. От своя страна руското посолство в София възприе стратегия на агресивна намеса в местната информационна среда.

В контраст от страните от бивша Югославия, където се поражда страх от подновяване на военни конфликти, подобни на тези от 90-те години на XX в., отличителна характеристика на съдържанието на дезинформационните наративи в България след началото на войната в Украйна е взаимовръзката между проруските послания и представянето на местните политически играчи. Политиците, които се противопоставят на руската агресия, са окачествени като “предатели” и противостоящи на “националния интерес”.

Проруските медийни източници се обединяват около общ набор от послания, разпространявани след началото на войната в Украйна, според които:

- Българските политически елити, които се противопоставят на Москва, извършват “предателство”;
- Украинските бежанци в България са богати и следователно не заслужават привидно щедрия прием, който им осигуряват властите;
- Украинският национализъм, подстрекаван от Запада, провокира войната;
- Възниква нов световен ред, ръководен от Русия и Китай;
- САЩ разработват биологични оръжия в биологични лаборатории в Украйна със скрита цел да бъдат използвани срещу руското население;

ние. Конспирациите за биолобораториите са особено популярни в проруската информационна екосистема, като се споделят безкритично (много често от анонимни уебсайтове), рядко подлежат на модерирание на съдържанието в социалните медии и достигат до широка аудитория (вж. каре 2).

Каре 2: Основни разпространители на конспирации за биолоборатории в България

- **Журналисти** – случаят с Диляна Гайтанджиева, която се утвърждава като основен местен източник на конспирации за биолоборатории/биологично оръжие. Така наречените разследвания, които тя провежда за биолоборатории, се публикуват на нейния уебсайт dilyana.bg, откъдето се препечатват в български новинарски източници и се разпространяват в социалните мрежи. Освен това Гайтанджиева има значителен брой международни последователи. В акаунта ѝ в Twitter @dgaytandzhieva фигурират над 57 000 последователи и служи като средище на международни конспиратори.
- **Политически лица и партии** – медиите, свързани с Българската социалистическа партия, като например нейният официален телевизионен канал БСТВ, интервюират Диляна Гайтанджиева и безкритично разпространяват конспирациите ѝ за предстояща биологична война.* Националистическата партия “Възраждане” популяризира конспиративните теории за биолобораториите в официалния си политически дискурс, например чрез изявленията на своите представители в българския парламент.**
- **Руското посолство в София** – неговата страница във Фейсбук пропагандира и разпространява официална руска дезинформация и конспирации за биолоборатории, без досега да е била модерирана от Meta.***

* БСТВ, 2022, ‘КОЙ ВОДИ БИОЛОГИЧНА ВОЙНА? ИНТЕРВЮ С ДИЛЯНА ГАЙТАНДЖИЕВА – РАЗСЛЕДВАЩ ЖУРНАЛИСТ’, *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=kmpBISjwEZO>

** Възраждане, 2022, ‘Ангел Георгиев от Възраждане с критичен въпрос за американските биолоборатории и военни бази’, *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=tgeTQ4MeXo>

*** Пост на руското посолство от 9 март 2022 г., в който се цитира говорителят на Министерството на външните работи на Русия Мария Захарова относно наличието на “доказателства” за унищожаването от страна на Украйна на биологично оръжие, разработено с подкрепата на САЩ: <https://www.facebook.com/rusembul/posts/pfbid0MpYCy2gCM8gcBV3t2ExdC8FijeG9LxPvnXyEbyYDveuX3sNhyWobbQTvVMydHmfCI>

Препоръки

За противодействието на широкия набор от предизвикателства, пред които е изправена информационната среда на държавите от Югоизточна Европа, е необходимо да се разработи координиран подход, обединяващ усилията на политиките, гражданското общество и международните участници. Такъв подход включва следните препоръки:

- **Активизиране на (контра)разузнавателните служби и оповестяване на разузнавателна информация**, когато е налична, за политическите и финансовите връзки между авторитарните държави – най-вече Русия като авторитарна страна с най-дълбоко влияние на Балканите, и местни подставени лица, които разпространяват кремълски наративи. По този начин обществото ще получи повече информация за скрити и неформални мрежи за влияние.

- **Създаване на звена за стратегически комуникации на правителствено ниво**, които да наблюдават и анализират дезинформацията от авторитарни държави, както и да координират правителствените послания и противодействие.
- **Инициране на съгласувана стратегия за позитивен разказ за демокрацията** и предимствата на живота в свободна страна в отговор на опитите на авторитарните държави да подкопаят доверието в демократичните институции и на неспособността на Русия да предостави положителен представа за бъдещето (предвид прекомерното наблягане на историческата фалшификация и липсата на жизнеспособен социален, политически и държавен модел, който да служи за пример).
- В допълнение на проверка на фактите (фактчекинг), която противодейства на дезинформацията на базата на ретроспективен анализ, е необходимо **разработването на превантивни стратегии**, предвиждащи пропагандните послания и подготвящи обществото предварително (например чрез информационни кампании под формата на кратки обяснителни видеоклипове). Надграждане в нововъзникващите изследвания за “имунизация на възгледите” в областта на психологията, за да се разработи превантивен подход за справяне с дезинформацията.
- **Качествената журналистика трябва да се фокусира върху създаването на интересно съдържание**, което подтиква читателите да се информират от репортажи, основани на доказателства. По този начин може да се преодолее дисбалансът, според който хората са привлечени от дезинформацията поради възприемането ѝ като по-интересна и сензационна.
- **Преразглеждане на концепцията и практиката за отразяване на всички гледни точки** като проблематични, тъй като могат да водят до разпространение на дезинформация в резултат на факта, че не всички гледни точки имат еднаква валидност или са подкрепени с еднакво солидна аргументация.

t: +359 887 760 787
e: info@globalanalytics-bg.org
w: www.globalanalytics-bg.org
f: [InstituteforGlobalAnalytics](https://www.facebook.com/InstituteforGlobalAnalytics)
in: www.linkedin.com/company/79841057